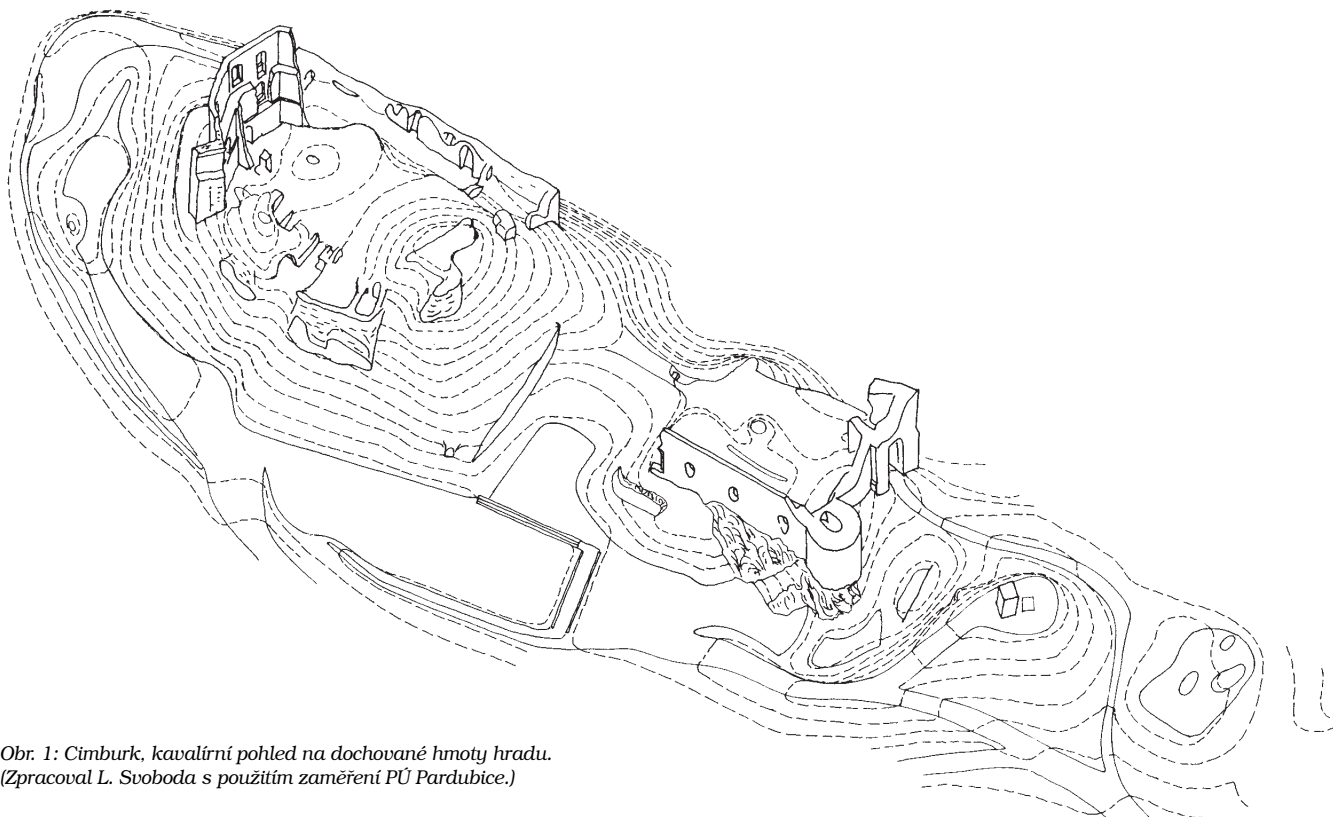

HRAD CIMBURK U MĚSTEČKA TRNÁVKY

LUBOŠ LANCINGER, LADISLAV SVOBODA

Obr. 1: Cimburk, kavalírní pohled na dochované hmoty hradu.
(Zpracoval L. Svoboda s použitím zaměření PÚ Pardubice.)

Hrad Cimburk byl postaven na vrcholové části více než 60 metrů vysokého kopce (asi 405 m n. m.), ovládajícího údolí potoka Třebůvky nad jeho ústím do Jevičky, 7 km jihovýchodně od Moravské Třebové. Na jeho jihozápadním úpatí je položeno Městečko Trnávka. Nejstrmější je dlouhé severovýchodní úbočí k Třebůvce, která tu protéká soutěskou mezi hradním kopcem a rozložitějším masivem Doubřavice (477 m. n. m.), avšak i protilehlé (jz.) úbočí je značně strmé. Sz. strana kopce vybíhá na severu v klesající hříbtek, zastupující jakýsi opyš, a relativně nejpovlnější je jihovýchodní strana, odkud se ještě dnes otvírá daleký průhled do Boskovické brázdy, na Malou Hanou. Tudy se z městečka, kolem hospodářského dvora na jeho jv. konci, vine a vedla tudy zřejmě i ve středověku - cesta ke hradu.

Vrcholová část kopce má délku (jak již bylo naznačeno, ve směru JV-SZ) asi 220 metrů a největší šířku (zhruba v čele vnitřního hradu) asi 60 metrů. Takřka celou ji zabírá čtyřdílná hradní dispozice: na jihovýchodě jsou to dvě za sebou položená předsunutá opevnění, dále předhradí a na nejvyšší části samotný vnitřní hrad.

Úvahy o vzniku a počátcích hradu zůstávají bez archeologického průzkumu a určitějších písemných zpráv jako u většiny hradních pevností, zbudovaných příslušníky ve 13. stol. postupně se konstituující šlechtické obce, pouhými spekulacemi.¹⁾ Význam tudy procházející stezky

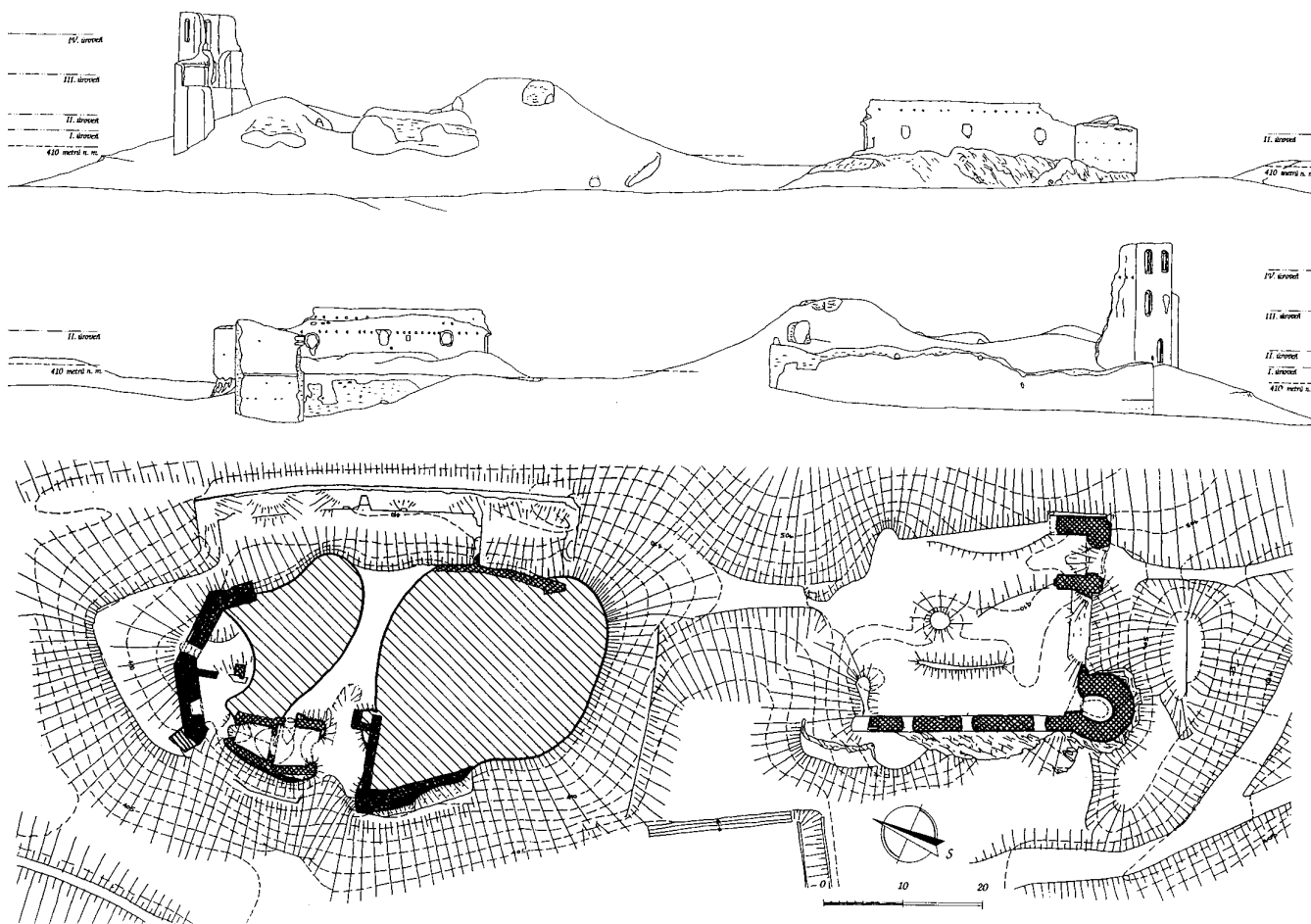
mezi východními Čechami a Olomoucí v 1. polovině 13. století, který po založení Moravské Třebové před 70. lety 14. století spíše poklesl,²⁾ nasvědčuje tomu, že „*Marquard de Cinnenewerg*“,³⁾ doložený listinou z roku 1247, by skutečně mohl souviset již s nějakou primitivní formou opevnění na místě dnešního hradu. Nejspíše tu lze očekávat tzv. kolonizační provizorium, jak je podobný typ hradu v poslední

2) Hikl R.: Moravská Třebová. Moravská Třebová 1949, s. 10.

3) Predikát svědka na listině markrabě Přemysla pro chrám sv. Petra v Brně (Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, dále CDB, ed. J. Sebánek, S. Dušková, IV-1, Praha 1962, s. 223, č. 127.). Editori však vhodně místní určení tohoto predikátu nenašli a hypoteticky jej vykládají jako Schönberg. Aby jím mohl být míněn Cimburk, musel by náležet k oně řadě hradů, které se zeměpanským nákladem nebo s jeho přispěním a z jeho podnětu začaly především na Moravě budovat pod drastickým dojmem tatarského vpádu z roku 1241. Skladba listiny by to připouštěla, protože před zmíněným Markvartem je mezi svědky uveden kastelán nepochybně královského hradu pod opět neidentifikovaným jménem „*Meydlberg*“, po něm pak již následuje trojice brněnských měšťanů.

Protože v pozdější době pro hrad alternoval název Trnávka, shodný s podhradní osadou, později městečkem, nabízel se ve starší literatuře k úvaze jako první jistý *Wernhardus de Tyrnaw*, svědek na listině Přemysla Otakara I. z roku 1213 (Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, dále CDM, ed. A. Boczek, II, 1839, s. 72). Editor českého diplomataře se neodvážil predikát ztotožnit přesněji než s blíže neurčenou Trnavou (CDB II, ed. Friedrich G., 1912, s. 104, 106, č. 109, 110). Protože Trnav a Trnávka je jen na Moravě pět a další jsou v Čechách, nepočítali s touto možností - pro soukromý hrad příliš ranou - ani starší autoři, kteří na ni první poukázali (Wolny G.: Die Markgrafschaft Mahren, V., Brno 1839, s. 782; Czerny A.: Alt-Cimburg, Mitteilungen zur Volks- und Heimatkunde des Schonhengster Landes, 4, Moravská Třebová 1908, s. 143).

1) Práce vychází ze stavebně historického průzkumu, zpracovaného v roce 1993 autory článku v Památkovém ústavu v Pardubicích pro Obecní úřad v Městečku Trnávce.

Obr. 2: Cimburk, jihozápadní a severovýchodní pohled na hrad a půdorys ve 2. úrovni se stavebně historickou analýzou: zrněné zdivo gotické, křížkované pozdně gotické, přerušované značeno hypotetické zařazení. (Zpracoval L. Svoboda s použitím zaměření PŮ Pardubice.)

době pracovně nazýván.⁴⁾ Takovému hradu by neodporovala představa lehčího opevnění v rozsahu pozdějšího jádra hradu se dvěma nebo třemi zemnicemi nebo dřevěnými stavbami, obtočená příkopem (příkop před předhradím tak těsně sleduje podkovovitou baštu, že je nutno předpokládat jeho vznik až současně s ní). Takovou představu navozují terénní reliktů soudobého hradu na Hradisku nad Moravskou Třebovou. Trnávka mohla hypoteticky být i jedním ze strážních a signalizačních stanovišť kolonizačního újezda Boreše z Rýzmburka. Vztahy výše uvedeného predikátu k naší lokalitě by znamenalo, že zárodečná forma hradu vznikla ještě před vysazením Moravské Třebové, tedy ve 40. letech 13. století, kdy byla krajina ještě v zeměpanských rukách.

Prvním nesporným dokladem je listina z roku 1308, kterou na svém hradě „Cimburc“ vydal „Bernardus de Cimburc, syn kdysi pana Ctibora z Lipnice“ v dohodě se syny a s manželkou Žofií o prodeji některých pozemků Stanimírovi z Letovic.⁵⁾ Roku 1316 se Bernard z Cimburka na

námi sledovaném hradě připomíná vydáním listiny, opět Stanimírovi z Letovic, naposledy.⁶⁾ V několika následujících letech založil a zbudoval hrad stejného jména u Koryčan a starý rodový Cimburk prodal Jindřichovi z Lipé. Šlo bezpochyby o syna známého protagonisty české politické scény před a po vymření Přemyslovců a po nástupu Jana Lucemburského, který se s přezdívkou Železný rovněž jako otec podílel na správě země. Roku 1327 pojistil manželce Anežce věno listinou, vydanou na jinak neznámém hradě „Epternaco“, což A. Czerny vykládá se značnou dávkou pravděpodobnosti jako zkomoleninu názvu Ob(er) Tyrnaw, snad na odlišení od Cimburka u Koryčan.⁷⁾

Po roce 1332 drželi jeho četná panství v nedilu synové a synovci, kteří se roku 1346 rozdělili tak, že zůstavitelův synovec Jindřich z Lipé přijal mj. hrad Cimburk a hrad Moravskou Třebovou s městem (civitas). Stojí za povšimnutí, že zatímco v Třebové město stálo za výslovnou zmínku, u Cimburka se Trnávka nejmenuje ani jako městečko.⁸⁾ Přijaté statky držel tento Jindřich do roku 1365, kdy

4) Měřinský Z. - Plaček M.: Nástin vývoje hradní architektury vrcholného středověku na Moravě a ve Slezsku do období husitských válek, *Archaeologica historica* 13, Brno 1988, s. 225 a t. uved. literatura. Pro srovnatelné hrady zavedl T. Durdík v české castellologické literatuře termín přechodný typ.

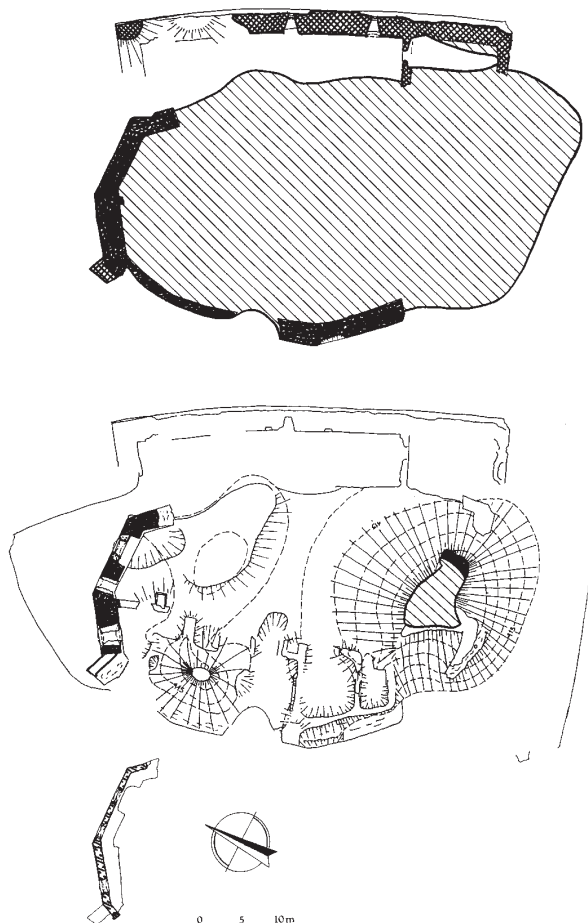
5) *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, ed. J. Emler, II (1253-1310), Praha 1882, s. 947, č. 2179). Zda byl držitelem Cimburka již Bernardův otec Ctibor a jak jeho rod z horního Posázaví na české straně Českomoravské vrchoviny Cimburk získal, lze se jen dohadovat. Tento rod měl ve znaku cimbuří, z čehož se hypoteticky

ky odvozuje etymologie názvu hradu. V literatuře se vyskytl i pokus spojovat Bernardův původ s Lipníkem nad Bečvou. Mezi svědky je i Bernardův syn Bertold, bratr Ctibor, který přitiskl i svou pečeť, a řada rytířů resp. drobných šlechticů z nejbližšího okolí, vyvolávajících dojem trvajících nebo někdejších manských povinností k hradu. Jeden z nich, Zbyslav de Tyrnavia, dokládá tehdejší existenci Trnávky - nejisto zda osady na místě Starého Města, či již na místě pozdějšího městečka.

6) CDM, ed. Chytil J., VI, 1854, s. 69, č. 98.

7) CDM, ed. Brandl V., VII, s. 811; Czerny A., cit. v pozn. 3, s. 149.

8) *Oppidum*; CDM VII, cit. v pozn. 7, s. 461, č. 633.

Obr. 3: Cimburk, půdorys (shora) v 1., 3. a 4. úrovni se stavebně historickou analýzou. Legenda jako u obr. 2, šrafovou značeno zdivo renesanční a tečkováním novodobé.

mj. „hrad Czimburch s městečkem (oppidum) pod hradem... také vesnici Staré město“ prodal moravskému markraběmu Janovi Jindřichovi, bratrovi Karla IV.⁹⁾

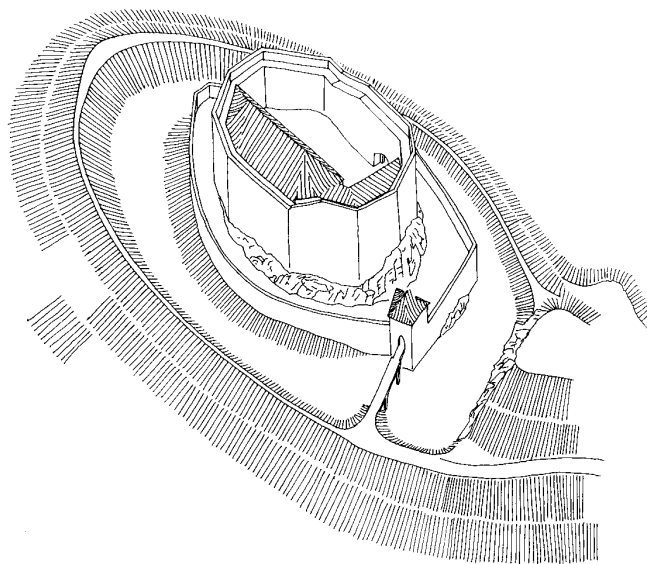
Výstavbu zděného jádra hradu klademe ve shodě se vznikem většiny moravských plášťových hradů¹⁰⁾ někdy do závěru 13. nebo do 1. poloviny 14. století. Jako stavebníci tak přicházejí v úvahu Bernard z Cimburka nebo páni z Lipé. Je velkou škodou, že není přesně známo místo nálezu pokladu stříbrných brakteátů, které - pokud bylo skutečně v areálu hradu - svědčí pro stavbu již kolem roku 1300.¹¹⁾ Stejně tak lze litovat, že k datování už nepřispěje ani zmizelé lomené ostění okna, popisované Czerným ješ-

9) CDM, ed. Brandl V., IX, 1875, s. 289, č. 389.

10) Srovnej Měřinský - Plaček, cit. v pozn. 4, s. 235 a t. uved. literatura.

11) Šimek T. a kol.: Hradby, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, VI. Severní Morava, Praha 1989, s. 46 kladé nález do souvislosti s důkladným průzkumem hradu řádem německých rytířů. K tomu je třeba připomenout, že stavební činnost ve zřícenině od poč. 20. stol., jak se jeví v úřední korespondenci, bude popsána dále, avšak o archeologickém průzkumu toho jména hodného není žádnému archeologickému pracovišti nic známo a není z něj k dispozici žádná zpráva. V žádném z dostupných archívních fondů řádu německých rytířů není o jejich zájmu o Cimburk zmínka.

K velkému brakteátovému tzv. Trnáveckému nálezů vyplývá ze sdělení dr. Háskové, vedoucí numismatického oddělení Národního muzea v Praze, a doc. dr. Sejbala ze Zemského muzea v Brně, že byl učiněn roku 1935, avšak není znám den, místo ani osoba nálezce. Nález tedy nemohl být učiněn při oficiálním průzkumu hradu, protože by byl protokolárně zaznamenán. Byl naopak neznámou osobou nebo osobami prodán obchodníkovi s numismatickým zbožím, rozprodán do několika částí, které se nyní odborníci s obtížemi snaží získat do původního celku.

Obr. 4: Cimburk, pokus o rekonstrukci podoby hradu na konci 14. století - kavalirní pohled od jihu. (Kresba L. Svoboda).

tě v roce 1908,¹²⁾ které mohlo pocházet už z původní výstavby.

Tehdy vznikla mohutná obalová zeď na půdoryse snad poměrně pravidelného mnohobokého oválu s osami 33 a 48 metrů, jejíž tloušťka stoupá ze 240 cm na sz. straně až na 280 cm na exponované straně jihovýchodní. Nejlépe se zachovala ve spodních dvou podlažích půdorysně dvakrát tupě zalomeného severozápadního torza. Většina otvorů do něj zřejmě byla proražena dodatečně, čitelnost znejasňují i novodobé konzervační zásahy. Původní je snad valeně zaklenutý průchod, po jehož kamenném ostění na vnější straně zbylo opět jen odsazení ve stěně a těsně za ním otvory pro zasouvání závory, vlevo 155 a vpravo 30 cm hluboký, o průřezu asi 20 × 20 cm. V průchodu je poměrně celistvě zachovaná nažloutlá omítka, na vnitřní straně je opět ústuppek po odstraněném ostění nebo spíše tesařské zárubni.

Od sz. torza je obalová zeď s přerušeními čitelná po jz. straně a na jihu opět ve výraznějším torze na levém boku skalní kupy. Zde se také podařil zajímavý nález, dokládající, že při založení zdi do svahu si stavitelé vypomáhali mohutnými kůly, zaraženými do země. Asi 55 cm za vnějším lícem je svislý otvor o průměru 30 cm, končící asi 80 cm nad přilehlým terénem (asi 170 cm pod vrcholovou plošinou) - jde zřejmě o otisk vyhnílého kmene, jenž tu byl zatlučen v souvislosti se založením hradby do svahu a posléze obezděn.

Daleko méně jasná je situace na východě, kde byla tato hradba později zbořena a jádro bylo o něco rozšířeno. Nelze vyloučit, že se tu obvod zalamoval podobně jako na Zbořeném Kostelci nad Sázavou více či méně dovnitř. Horní ukončení obalové zdi se v žádném zlomku nedochovalo, otisky na sz. torzu považujeme za pozdější. Nejspíše lze předpokládat ochoz s cimbuřím a nelze vyloučit, že střechy tuto zeď mírně převyšovaly. Průraz brány byl nejspíše na východě v trase pozdějšího vstupu, z něhož zbyla jen nejasná část sv. špalety.

Hradní palác byl přiložen k hradbě a vyplnil přinejmenším celou jihozápadní část jádra. Nádvoří zeď nesle-

12) Piskovcové ostění o světlé výšce 106 cm a šířce 74 cm se nacházelo v severozápadní části paláce (Czerný A., cit. v pozn. 3, s. 141).

Obr. 5: Cimburk, pohled na sz. torzo asi počátkem 20. století podle diapositivu z fondu Městského muzea v Moravské Třebové. (Reprofoto archiv Památkového ústavu v Pardubicích.)

dovala zakřivení pláště a byla v celé, nejméně třicetimetrové délce téměř rovná nebo dokonce půdorysně mírně vydutá. Zatímco na sz. konci je jediný patrný zbytek této zdi nesporně do hradby zavázaný, příčné zdi do ní zavázané nebyly - průběh široké střední části této zdi můžeme dnes bohužel jen předpokládat právě podle rovných sv. čel příčných zdí. Zbytek nádvorní zdi se špaletou na jv. konci podle zaměření tak ustupuje k jz., asi kvůli skalní kupě, takže tu mohl být ve zdi dokonce ústupek. Dále se zeď pravděpodobně lomila a užší část budovy byla (se spodním podlažím asi o patro výš, nad masivem skály) přiložena i k jv. části obalové zdi. Nasvědčuje tomu i náběh příčné zdi, vyznačený na starších pláncích.

V jz. části paláce jsou patrné zbytky čtyř dělicích příčných zdí, druhá od sz. i s drobným okénkem, neumíme však rozhodnout, zda všechny pocházejí z původní zděné výstavby. Podobné je to s drobnou vestavbou ve východním koutě při střední z nich, jejíž odborný archeologický průzkum by mohl přinést velmi zajímavé poznatky - lze ji totiž hypoteticky považovat za otopné zařízení, podobné, jaké bylo zjištěno na hradě Žebráku i jinde: komora, vyplněná valouny, jež se rozzhavlily kouřem, a pak se jimi ohříval vzduch vháněný do obytných prostor. Její půdorysná plocha 150×140 cm je z prostoru vydělena 90 cm silnými zídkami, vnitřek je do výše 180 cm nad úroveň terénu před sklepem zasypaný a zídky nad něj vystupují dosud 20 - 40 cm, mezi jz. zídkou a příčnou stěnou je ponechána 25 cm široká škvíra. Dochované klenuté prostory považujeme za vestavbu pozdější, v původní podobě lze očekávat dispozici nejspíše jednotraktovou.

Po sv. straně nádvoří zástavba pravděpodobně nebyla, okrouhlý prostor, také zmiňovaný Czerným (považoval jej za kuchyň), lze interpretovat nejspíše jako cisternu shromažďující vodu z nádvoří a přilehlých střeš, z níž přebytky odváděl dosud dochovaný žlab skrz sz. torzo.

Pravděpodobně už v původní podobě byl hrad vyjma nejlépe chráněné sv. strany obehnaný parkánem. Docho-

13) Památkový ústav v Brně, archiv bývl. St. památkového úřadu pro Moravu a Slezsko v Brně, plánec zřícenin podle měření z roku 1912 od

Obr. 6: Cimburk, sz. torzo na vnitřním hradě. (Foto L. Svoboda 1993.)

valy se jen zbytky jeho široké jv. části, starší plánky¹³⁾ uvádějí jeho průběh i po jz. a v široké křivce i na sz. straně. Nejvíce se oba plánky liší ve znázornění jižního nároží parkánu: zatímco H. Weinelt zakreslil jv. zeď jako dvojitou (sz. z nich nejspíše byla jen opěrná, novodobá), E. Tuč tu uvádí složitější situaci, popisovanou Czerným jako zbytky flankovací věže a nejspíše interpretovatelnou jako bránu, zpořoviny vysunutou do příkopu. Takovou polohu lze považovat u původní brány za dosti výhodnou, přichází po ní musel projít k vnitřní bráně, odtud přímo neviditelné, levotočivou cestou pod dohledem mohutného úseku čelní hradby. O případné hlavní věži, již tu předpokládá Czerný snad jen analogicky s obecně vžitou představou o nezbytnosti této stavby na každém středověkém hradě, tu nemáme žádné doklady.

Roku 1375 zdědil Cimburk Janův nejstarší syn, markrabí Jošt a držel jej čtyřicet let. Vedl vleklé ozbrojené spory s bratry, bratrancem - panujícím králem Václavem a zejména s blízkým olomouckým biskupstvím, což mohlo být podnětem k opevňování hradu. Počátkem roku 1407 vložil do zemských desk asi roku 1405 uzavřený prodej „hradu Cimburka, městečka Trnávky pod hradem“ a dalších součástí panství Markéty ze Šonvaldu, manželce Dobeše z Popovic.¹⁴⁾

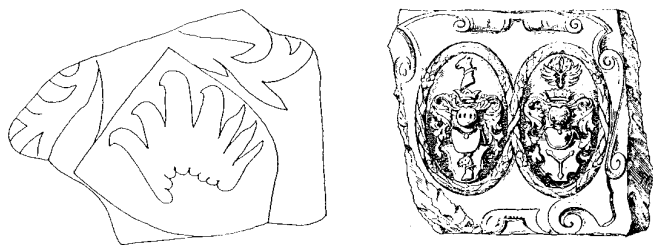
Markéta a po ní Dobeš drželi hrad dalších čtyřicet let, z nichž značnou část obsáhly husitské války. Není známo, že by se v nich Dobeš nějakým způsobem angažoval, s ohledem na situaci musel však jistě udržovat hrad obranyschopným. Roku 1446 jej s celým panstvím vložil do zemských desk jako prodaný Vaňkovi ml. Černožorskému z Boskovic,¹⁵⁾ který jej pak užíval se současně koupenými Letovicemi.

Stavební úpravy během 14. a 1. poloviny 15. století, jež se mohly týkat především obytné stavby hradu, nedoká-

E. Tuče. Weinelt H., Grundriss der Schönhengster Bur genkunde, Mitteilungen zur Volks- und Heimatkunde des Schönhengster Landes, 33, Moravská Třebová 1937, s. 49 a 50.

14) Die Landtafel des Markgraffthumes Mähren. Olmützer Cuda (dále DZO), I (1348-1479), 1856, ed. P. v. Chlumecky, J. Chytil, C. Demuth, A. R. v. Wolfskron, s. 262, č. 375.

15) DZO I., s. 384, č. 392.

Obr. 7: Erb Dobše z Cimburka (podle E. Tuče) a alianční znak Adama Věžníka z Věžník a Magdaleny z Říčan (podle M. Groliga) na dnes nezvěstných pískovcových deskách z hradu.

žeme rozeznat. Stavební aktivitu v tomto období naznačuje i erb Dobše z Cimburka, nalezený E. Tučem údajně v roce 1912 v prostoru jižního parkánu vnitřního hradu, za objektem předpokládané původní přední brány, jejíž věžová podoba mohla nakonec pocházet až z tohoto období.

Zřejmá je teprve velká pozdně gotická přestavba hradu, která mu vtiskla jeho dnešní rozsah a skladbu. Jejimi nejvýraznějšími částmi jsou severovýchodní rozšíření jádra, stavba předhradí a nejspíše i předsunutých opevnění.

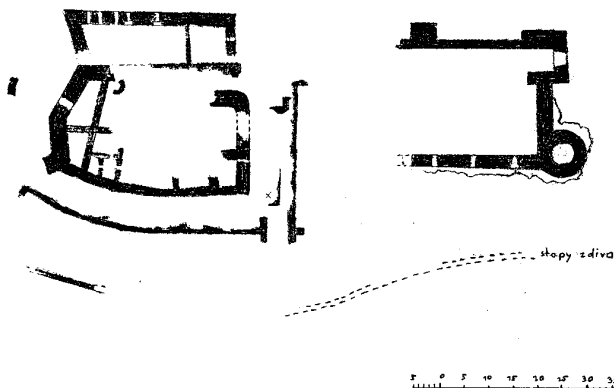
Při sv. rozšíření hradního jádra byla, jak už bylo výše naznačeno, zbořena východní část obalové zdi a jádro bylo v délce téměř 50 a šířce 8 až 11 metrů rozšířeno o prostor bývalého příkopu, nově zcela vyplněný další budovou.¹⁶⁾ Z ní se na zdejší poměry relativně dobře zachovalo polozapuštěné přízemí, asymetricky dělené jedinou příčkou a spíše větrané než osvětlené dvěma vysoko umístěnými okénky a větráky. Plánek E. Tuče uvádí další, dnes již zaniklé šterbinové otvory. Z nich především otvor v jv. stěně mohl být důležitou střílnou, ovládající prostor před branou, nově zřízenou v prodloužení této zdi, spojující sv. budovu s původní hradbou.¹⁷⁾ Z 1. patra budovy zůstal jen drobný zlomek nad šikmým ústupkem také na této straně. Jím bylo 260 až 295 cm silné zdivo těch stěn stavby, jež se staly součástí obvodového opevnění, zevně oslabeno a v západním napojení ani nezavázáno do starší hradby. Případná existence zděného 2. patra je tak zcela neprokazatelná, mohlo však být lehčí konstrukce. Celý obvod jádra hradu, tvořený pak velkou částí původní obalové zdi a vnějšími stěnami nové budovy, byl podle dochovaného otisku nad 1. patrem na sz. torze opatřen mocně vysunutým ochozem, nikoli však v jednotné výšce, ale přinejmenším na SV umístěným níže.

Předhradí, do nějž byla přesunuta přístupová trasa, vzniklo na uměle upravené plošině o rozměrech asi 25 krát 28 metrů. Jeho zástavba byla jen poměrně nízká a její výrazné zřízení s řadami otvorů po lešení, zbytky nažloutlé omítky a bohužel s pečlivě vylámanými veškerými ostěními se zachovaly na jz. a jv., přístupové straně. Tu zesilovala vlevo podkovovitá bašta, vpravo o 140 cm předstupující, dovnitř otevřený objekt hranolové brány. Dochované přízemí bašty má charakter vyrovnávacího podlaží beze střílen, se svažtým terénem a zbytkem vysoké kopule. Pod

16) Czerny A., cit. v pozn. 3, ji považuje - nikoli bez značné dávky pravděpodobnosti, alespoň pro spodní podlaží - za stáje a zásobárny.

17) Dochovalo se nevelké torzo zdi přes 2 metry silné, oslabené podélným otvorem asi po dřevěném věnci, s kolmým výběhem zdi o tloušťce 125 cm (zřejmě nádvorní zeď nové budovy).

18) Hřeben se 7 zubů (Wolny G., cit. v pozn. 3, s. 814). Czerny A., cit. v pozn. 3, s. 140, však uvádí, že deska s takovým znakem byla do nedávna vedle další, již nečitelné desky na jižním průčelí bašty.

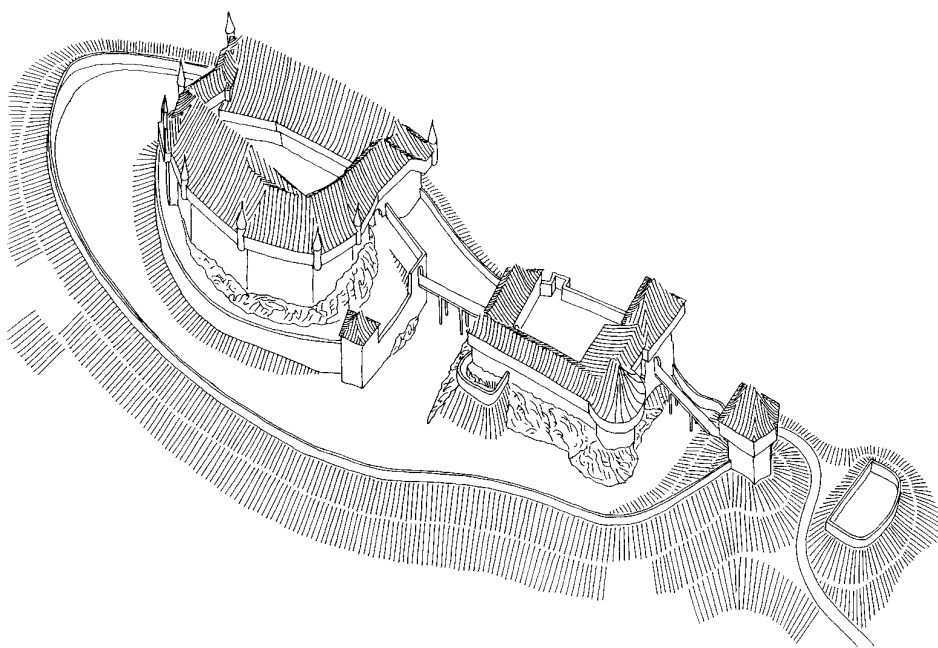
Obr. 8: Cimburk, půdorys hradu údajně z roku 1912 (podle E. Tuče).

ní je místy drobný ústupek a díry po trámcích, nesoucích nejspíš bednění pro její vyklenutí. Objekt brány má vnější boční stěny členěné ve výši terénu předhradí výrazným šikmým ústupkem, ve vnitřních bočních stěnách jsou ve výši těsně nad segmentovým záklenkem rozměrného otvoru brány díry po trámech stropu v osové vzdálenosti 100-130 cm. U přízemní budovy, přiložené k jz. hradbě a podle Weineltova plánu dělené příčkou, je zcela nejasné, zda nebyla až trojkřídlá a nepokračovala tedy i podél jv. hradby a sz. strany (podle zbytku zdiva pod kořeny stromu), kde by ji ovšem musel prostupovat průjezd. S Czerňým uvažovaným vysunutým ochozem se lze ztotožnit, jeho označování bašty jako bergfritu je však zavádějící. Na vnitřní straně jz. hradby je asi 2 metry nad řadou otvorů po stropních trámech přízemí výrazný, asi 55 centimetrový ústupek, nad ním je vlevo také řada několika otvorů a oslabená stěna je ještě kolem 1,5 m vysoká. Torzo hradby na severozápadě končí částí segmentového záklenku a šikmou dveřní špaletou i s otvorem pro zasouvání závoje. Tento vstup podle terénních reliktů vedl nejspíše na baštovitý výstupek snad jen s lehčím ohrazením. Ze severního opěráku či flankovací bašty, vyznačené i na starších plánech, už bohužel nejsou zbytky zdiva patrné a z tenké sz. uzavírací zdi, založené zřejmě do svahu, zbyl jen zlomek v přístupovém valu k vnitřnímu hradu. Nad branou, jejíž čelní stěna je z linie jv. hradby mírně vytočená, uvádí Wolny ještě v roce 1839 boskovický znak.¹⁸⁾

Zástavba obou předsunutých opevnění, mezi nimiž se přístupová cesta vinula esovitě, bohužel našemu poznání zcela uniká. Přední z nich má podobu napříč položené,

Obr. 9: Cimburk, pohled na předhradí od jihu. (Foto L. Svoboda 1993.)

Obr. 10: Cimburk, pokus o rekonstrukci podoby hradu na konci 15. století. (Kresba L. Svoboda.)

zhruba obdélné plošiny o rozměrech 18×10 metrů a lze tu očekávat nejspíše jen lehké hrazení. Zadní je terénně výraznější, zhruba vejčité o rozměrech asi 13×8 metrů a je narušené stavbami novodobého stožáru z ocelové příhradoviny a drobné zděné provozní budovy, k nimž stoupá od západu přístupová rampa. Původně tu nelze vyloučit i pevnější zděnou baštu či věž.¹⁹⁾ Na ni s velkou pravděpodobností navazovalo ohrazení celého areálu hradu lehkým plotem či palisádou po vnější hraně valu, vyhozeného před příkopem.²⁰⁾ Výborná poloha hradu nikoli na ostrohu pod vyšším kopcem, ale na osamělém návrší a tato přestavba jej učinily pro svou dobu obranyschopným, i když přístupová trasa je hradem vedena přímo a poloha studny se uvádí v příkopě, těsně při jv. parkánu.

Za stavebníky považujeme s velkou pravděpodobností, souhlasně s H. Weinelt, ²¹⁾ Vaňka mladšího Černoohorského z Boskovic nebo jeho vnuka Oldřicha, jejichž postavení nákladná přestavba, sledující zvětšení užitných prostor i zvýšení obranyschopnosti, plně odpovídá. Šlo o příslušníky starobylého, předního moravského rodu, trvalého držitele významných zemských úřadů a tedy i dbalého reprezentace.

Vaněk zastával významné zemské úřady jako stoupec Jiřího z Poděbrad. Zemřel roku 1465 na počátku domácí války a konfliktu s Matyášem Uherským. Jeho syn a správce pozůstalosti, Václav st. z Boskovic, přešel na stranu krále Matyáše, od něhož byl později pověřen správou Moravy. Cimburk však zřejmě ještě od Vaňka přijal jeho vnuk, Václavův syn Oldřich, který roku 1465 na trnávckém panství zapsal věno manželce Elišce.²²⁾ Válečné operace Matyášových křížových výprav se v převážné míře odehrávaly na Moravě. O napadení Cimburka sice nejsou zprávy, rozsah a úpornost válečného konfliktu však musely být naléhavým podnětem k modernizaci opevnění hra-

du, zejména proti účinkům palných zbraní.

Přestavba odpovídá jak všeobecné situaci ve vývoji moravských hradů,²³⁾ tak srovnání s konkrétními realizacemi v moravské i české části nejbližšího okolí.²⁴⁾ Dvnitř uzavřená bašta bez střílny v přízemní části může potvrzovat vznik ještě před polovinou 15. století.

Současné nebo o něco později bylo přistoupeno i k úpravám původního paláce. Svědčí o tom především přízední pilíř se soklovou římsou (podnož arkýře nebo komína?), do stejné etapy lze snad položit i oba sklepy, západní opěrný pilíř u sz. torza obalové zdi a zřízení vysunutých ochozů, po nichž zbyly otisky na vnější straně tohoto torza. Sklepy

mají valené klenby s otisky bednění z drobných prkének, severnější je mírně zahrocená, jižnější je pročleněna pětibokou výsečí, přímo navazující na kolmé špalety půlkruhově zakončeného vstupního otvoru bez ostění. Ještě Czerny uvádí v paláci v roce 1908 část pozdně gotického ostění²⁵⁾ a také při konzervačních pracích v roce 1940 píše Stumpf²⁶⁾ o nálezech žeber a kusu dělicího kříže z pozdně gotického okna, kupodivu na vrcholu sz. torza. Nezbyl z nich bohužel ani jediný.

Oldřich z Boskovic zemřel roku 1500 a jeho synové prodali roku 1508 Cimburk s celým panstvím majiteli blízkého panství Moravská Třebová, svému bratranci Ladislavovi z Boskovic.²⁷⁾ Nelze vyloučit, že pozdně gotické úpravy paláce probíhaly alespoň zčásti ještě za jeho držení. Po jeho smrti roku 1520 zdědil panství syn Kryštof. Ten je prodal roku 1547 nobilitovanému královskému hornímu hejtmánovi a podnikateli Šimonovi Ederovi ze Štiavnice a to „zámek Cimburk a jinak Trnávku, Městečko Trnávku“ a další.²⁸⁾

Šimon Eder i jeho syn Vavřinec vlastnili panství nejspíš jen jako formu uložení volných prostředků, tehdy považovanou za nejjistější. Proto nelze předpokládat jejich stavební činnost. Asi roku 1565 prodal Vavřinec Eder „zámek Trnávku, městečko Trnávku“ a celé panství šlechtici rakouského původu Erazimovi Eyzingerovi, psanému Veyzinger z Veyzingu,²⁹⁾ a ten je už v dalším roce 1566 směnil s Prokopem Podstatským z Prusinovic. Jeho synové Jan

19) Srovnej Aueršperk, Cornštejn, Děvičky a další hrady.

20) Srv. např. Willenbergovu kresbu hradu Roupova, Tučův plánec Cimburka dokonce naznačuje na západě na vnější straně příkopu i zdivo.

21) Weinelt H., cit. v pozn. 13, s. 50.

22) Moravské zemské desky. Kraj Olomoucký (dále DZO), II. (1480-1566), 1947, ed. F. Matějka, s. 38, č. 266, 267.22)

23) Srovnej Měřinský Z. - Plaček M.: Vývoj hradní architektury na Moravě a ve Slezsku od husitských válek do 1. třetiny 16. století, *Archaeologica historica* 16, Brno 1991, s. 215n.

24) Kunštát - po polovině 15. století - Měřinský - Plaček, cit. v pozn. 23, s. 221, Svojanov - po roce 1471 - Menclová D.: České hrady 2, Praha 1972, s. 312.

25) Piskovcové dveřní ostění ve světlosti 1,7 m vysoké a 0,89 m široké se nacházelo v jižní části paláce (Czerny A., cit. v pozn. 3, s. 141).

26) Fond PÚ v Brně, cit. v pozn. 13, spis o zřízení hradu Cimburka u Trnávky, 1924-1948, referát přednosty říšského stavebního úřadu v Lanškrouně, stav. rady Gustava Stumpha o zajištění zřízení ze 2. 11. 1940.

27) DZO II., cit. v pozn. 22, s. 162, č. 17.

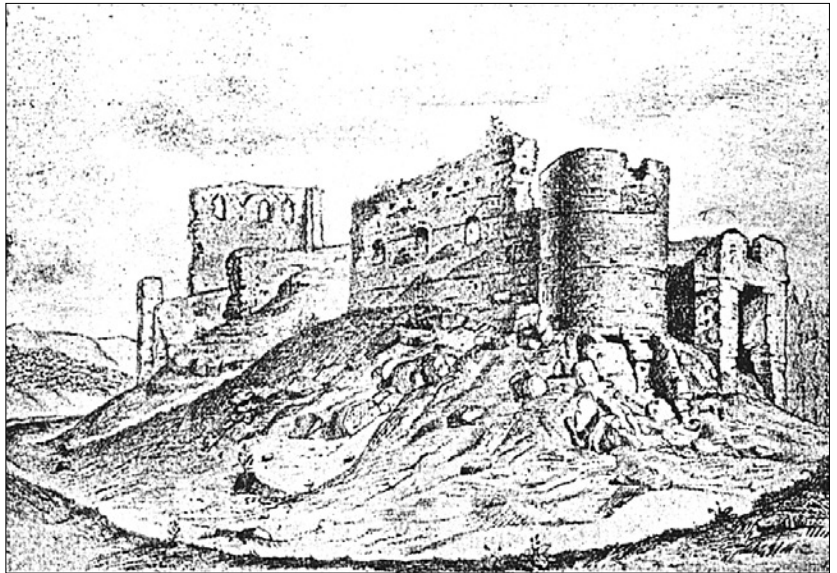
28) DZO II., op. cit., s. 342, č. 144.

29) Vklad roku 1575 (DZO III-1, 1953, ed. F. Matějka, s. 65, č. 43).

Matyáš a Prokop prodali „zámek Trnávku“ někdy počátkem devadesátých let Adamovi Věžníkovi z Věžníků.³⁰⁾ Ten se roku 1604 oženil s Johanou von Steinmann a někdy koncem dekády nepochybně s Magdalenou z Řičan. Toto spojení dokládá jejich alianční znak na pískovcové desce, vylomené nebo vypadlé roku 1891 na neznámém místě zříceniny. Deska nejspíš uzavírala nějakou pozdně renesanční adaptační akci, k níž hypoteticky řadíme rozšíření paláce o úzké sz. křídlo a současně jeho nástavbu přinejmenším v sz. části o zděné 2. patro. Stavební aktivitu v této době tu nepřímo dokládají i nálezy kachlů, podle Czerného³¹⁾ s ornamentikou německé renesance. Starší přízdní pilíř přitom zřejmě musel zůstat v koutě vyčnívat, neboť právě na jeho jv. části se zachoval jediný, již špatně čitelný zbytek sgrafita.

Adam Věžník zemřel roku 1620. Stejně jako jeho poslední předchůdci byl protestant, a asi proto se vdova Magdalena jménem nezletilých sirotek rozhodla ať již pod nátlakem nebo preventivně panství prodat dravému severomoravskému a slezskému sousedovi, majiteli bezprostředně sousedící Moravské Třebové, kořistníkovi a spolutvůrci pobělohorského režimu, knížeti Karlovi z Lichtenštejna,³²⁾ který je administrativně spojil s Moravskou Třebovou. Tím se panství dostalo do komplexu knížecích domén a jeho dosavadní středisko degradovalo na méně než občasné sídlo některých správních funkcí.

Tím byl zřejmě stavební růst hradu definitivně ukončen, i když drobné úpravy jsou doložené ještě k roku 1645.³³⁾ Zapojením do rozsáhlých Lichtenštejnských držav zcela pozbyl na významu jako šlechtické sídlo a chátrající stavba, jeví se z dálky při zběžném pozorování ještě kolem roku 1765 jako stará solidní budova,³⁴⁾ byla postupně opouštěna. Ještě v letech 1715-1716 se v polorozpadlém zámku zdržovali panští úředníci, kteří museli pro vypuknutí moru opustit Třebovou, ale zkázu uspišil 8. června 1776 požár

Obr. 11: Cimburk, pohled na hrad od jihu (podle A. Czerného 1904).

způsobený bleskem a dokonalo ji bezohledné bourání na stavební materiál zejména ve vnitřním hradě, takže už v roce 1839 je nejvýraznější částí zřícenin dnešní sz. torzo.³⁵⁾

Teprve koncem 19. stol. se probudil hlubší, památkový zřetel vedený zájem o zříceninu. V červenci 1894 informoval brněnský dopisovatel dr. Moritz Grolig vídeňskou Centrální komisi o vyzvednutí kvádry 90 cm dlouhé a 87 cm široké s reliéfním aliančním znakem Adama Věžníka a Magdalény z Řičan ze zřícenin hradu a jeho převezení do suchého kvelbu v Moravské Třebové.

Okresní konzervátor v Moravské Třebové a učitel na místní měšťanské škole Alois Czerny se dopisem z 27. července 1902 obrátil na Centrální komisi s výzvou, aby intervenovala u knížete k zastavení dalšího rozpadu zříceniny, která se z Cimburka stala za více než sto let od osudného požáru, a vyvolal tak půlstoleté snažení o její různě úspěšnou konzervaci.³⁶⁾ Ve smyslu intervence Centrální komise přikázal panující kníže 15. 9. 1902 správě trebovského panství potřebná opatření. Vykázání a konzervační práce byly skutečně zahájeny a zřejmě nevelkým nákladem pokračovaly až do roku 1907, jejich hodnocení jsou však dosti protichůdná. Zatímco A. Czerny si stěžuje, že oddílené části zdi ani koruny nejsou konzervovány a sutí byl zčásti zasypán příkop, správce panství V. Prokůpek podrážděně odpovídá, že nejde o renovaci ruiny, zajímavé jen pro místní dějiny, ale že postupuje podle knížecích pokynů vyvézt nepotřebný materiál, neobsahující profilované kameny, a odhalené zdi chránit betonem. Na doporučení komise došlo 14. 6. 1906 k návštěvě bavorského dvorního stavebního rady dr. Otto Pippera, autora několikadvazkové práce o hradech v rakouském Předlitavsku, a na jeho doporučení byly zejména „práce s maltou“ zastaveny.³⁷⁾

Po válce hrozba pozemkové reformy zbavila knížecí správu zájmu o jakékoliv investice a 2. dubna 1927 koupila zříceninu s přilehlým lesem ze záboru obec Městečka Trnávky. K dalšímu nevelkému konzervačnímu zásahu došlo v roce 1937 a v letech 1939 až 1940 poté, co se zřítíl

30) Vklad roku 1600 (DZO III-1, op. cit., s. 349, č. 24).

31) Šlo o zeleně, žlutě a modře polévané střepy. Původ jiných zlomků, nepolovaných, hrubě pracovaných, s výplněmi zdobenými znaky Rožmberků, Šternberků, Boskovických, jednohlavými šachovanými a nešachovanými orly a jinými heraldickými i neheraldickými figurami, listy a nápisy klade asi do 14. a 15. stol. (Czerny A., cit. v pozn. 3, s. 141).

32) DZO III-2, s. 515, č. 18.

33) V poslední dekádě třicetileté války, kdy se Švédové pevně uchytili ve své olomoucké základně a ohrožovali a sužovali odtud velkou část severní a střední Moravy, obnovil zámek ještě svou vojenskou funkci. G. Wolny (cit. v pozn. 3, s. 814) o tom z neudaného zdroje uvádí: „Pro svou pevnou polohu byl zámek v poslední době třicetileté války udržován v obranyschopném stavu a zejména byl roku 1645 ustanoven velitelem tohoto Trnávčického průsmyku“ podkapitán Albrecht Václav Sak z Bohuňovic a držel hrad obsazený do roku 1646 88 dragouny... Švédové, ačkoli se potulovali v okolí, se přesto doopravdy na tento zámek neodvážili“. Pěči o obranyschopnost zámku dokládají i dochované listy stavovského kvartýrkomisaře na zámku, Jana st. Želeckého z Podhornic, z roku 1645 s příkazy k drobným řemeslnickým úpravám jako zazdění jednoho okna, dodání druhého velkého šroubu ke šraňku u horní brány apod. (Archív Národního muzea, Topografická sbírka F, zn. F 239, kart. 192, „Trnava Nová“).

34) Státní ústřední archiv (SÚA) v Praze, Josefské vojenské mapování, Morava, sekce 17, Popisný elaborát, s. d. (kolem 1765), sv. I, s. 325; mikrofilm podle orig. ve fondu Kriegsarchiv Wien.

35) Wolny G., cit. v pozn. 3, s. 814.

36) SÚA Praha, Památkový úřad rakouský, kart. 8, „Mähren, Cimburg Ruin“.

37) Moravský zemský archiv v Brně, Velkostatek Moravská Třebová, kartón 587, zn. III 34 Restaurace hradu Cimburk 1903-1914, 1923.

střední okenní oblouk a betonová koruna začala v kusech opadávat, bylo znovu zajištěno severozápadní torzo.

Teprve 23. dubna 1948 zaslal bývalý konzervátor z Jevíčka E. Tuč Památkovému úřadu v Brně pláněk zřícenin, měřený údajně v roce 1912, shodující se prý s měřením dr. H. Weinelta, otištěným roku 1937. Současně píše, že tehdy „objevl kus pískovcového erbu Dobše z Cimburka, jinak z Popovic a z Meziříčí“, a upozorňuje na úsek chodby, objevený při výkopu vodovodu na rynku v Trnávce a směřující prý od Cimburka ke studni na rynku a k hostinci v bývalém panském pivovaru. Druhá chodba prý vedla z hradu do Podhradského mlýna.³⁸⁾

38) Fond PÚ v Brně, cit. v pozn. 26. Tučovy údaje jsou bohužel neověřené.

BURG CIMBURK BEI MĚSTEČKO TRNÁVKA

Die Burg Cimburk wurde auf einem hohen Hügel, das Tal des Baches Třebůvka über seiner Mündung in die Jevíčka beherrschend, 7 km südöstlich von Moravská Třebová, erbaut. Vielleicht schon vor der Hälfte des 13. Jahrhunderts wahrscheinlich entstand hier das sogenannte Kolonisationsprovisorium im Ausmass des späteren Burgkernes mit zwei oder drei Grubenhäusern oder Holzbauten umkreist mit leichter Befestigung mit Graben.

Die Steinburg mit Ummantelung ohne Turm erbaute wahrscheinlich um das Jahr 1300 Bernard von Cimburk, belegt hier zu den Jahren 1308 - 1316, oder etwas später die Herren von Lipé. Sie schützte eine mächtige Umhüllungsmauer auf dem Grundriss vielleicht eines verhältnismässig regelmässigen vielflankigen Ovals mit den Achsen 33 und 48 Metern, deren Dicke von 240 cm in der Nordwestseite bis auf 280 cm an der exponierten Südostseite steigt. Der Burgpalas war zur Schanze angeschlossen und füllte mindestens den ganzen Südwestteil des Kernes aus. Wahrscheinlich schon in der ursprünglichen Gestalt war die Burg ausser der am besten geschützten Nordseite mit Zwinger umgeben, ihr Tor legen wir nach älteren Plänen in die Südecke.

Erst ein grosser spätgotischer Umbau der Burg unter den Herren Černoštorsti von Boskovic nach dem Jahre 1446 prägte ihr den heutigen Umfang und die Zusammensetzung. Bei der Erweiterung des Burgkernes nach Nordosten wurde der Ostteil der Umhüllungsmauer abgerissen und der Kern wurde um den ehemaligen Grabenraum erweitert, neu ganz ausgefüllt mit einem weiteren Gebäude. Eine neue Vorburg, in die der Zugangsweg verschoben wurde, hatte offensichtlich nur eine verhältnismässig niedrige Bebauung und seine Front verstärkte links eine hufeisenförmige Bastei, rechts ein prismatischer Turm. Die Verteidigung verstärkten zwei nicht grosse vorgeschobene Befestigungen, erhalten nur in den Terrainrelikten. Gleichzeitig oder um etwas später wurde auch der Burgpalast umgebaut, zugerichtet auch in der Spätrenaissance. Bald danach wurde die Burg verlassen,

V 60. letech bylo na zásypu příkopu jihozápadně při předhradí vybudováno místními organizacemi Národní fronty letní divadlo v přírodě.

Hradní zřícenina je z hlediska studia vývoje a typologie moravské hradní architektury velice cennou ukázkou jak dalšího, nově rozpoznávaného reprezentanta skupiny hradů s plášťovou zdí, tak i zdokonalování hradních opevnění v době uherských válek. O to smutnější je její ochuzení o architektonické detaily i o všechny tři erbovní desky, doložené staršími popisy, jimž nezabránily ani konzervační pokusy v 1. polovině 20. století. To opět potvrzuje důležitost kvalitní dokumentace zřícenin.

ihr Verderben beendete im Jahre 1776 ein Brand, nach dem sie rücksichtslos in Baumaterial auseinander gesetzt wurde. In den Jahren 1902-1907, 1937 und 1939-1940 durchliefen Teilräumungs- und Konservierungsarbeiten.

ABBILDUNGEN

- 1: Cimburk, Blick auf die erhaltenen Burgmassen. Bearbeitet von L. Svoboda mit Benützung der Einmessung von PÚ Pardubice.
- 2: Cimburk, Südwest- und Nordostansicht der Burg und Grundriss in dem 2. Niveaumit der bauhistorischen Analyse: körniges gotisches Mauerwerk, gekreuzt spätgotisches, unterbochen andeutet die hypotetische einreihung. (Bearbeiten von L. Svoboda mit Benützung der Einmessung von PÚ Pardubice.)
- 3: Cimburk, Grundriss (von oben) im 1., 3. und 4. Niveau mit der bauhistorischen Analyse. Legende wie bei Abb. 4, geschrafft gekennzeichnet das Renaissance- und punktiert das neuzeitliche Mauerwerk.
- 4: Cimburk, Rekonstruktionsversuch der Burggestalt am Ende des 14. Jahrhunderts - Blick von Süden. Zeichnung L. Svoboda.
- 5: Cimburk, Ansicht auf das Nordwesttorso ungefähr am Anfang des 20. Jahrhunderts nach dem Diapositiv aus dem Fond des Stadtmuseums in Moravská Třebová (Lichtbild, Archiv des Denkmalinstitutes in Pardubice).
- 6: Cimburk, Nordwesttorso auf der Innenburg (Lichtbild L. Svoboda 1993).
- 7: Wappen von Dobše von Cimburk (nach E. Tuč) und Bündniszeichen von Adam Věžník und Magdalene von Řičan (nach M. Grolig) auf heute verschollenen Sandsteintafeln von der Burg.
- 8: Cimburk, Burggrundriss angeblich aus dem Jahre 1912 (nach E. Tuče).
- 9: Cimburk, Vorburgansicht vom Süden (Lichtbild L. Svoboda 1993).
- 10: Cimburk, Rekonstruktionsversuch der Burggestalt am Ende des 15. Jahrhunderts. Zeichnung L. Svoboda.
- 11: Cimburk, Burgansicht von Süden (nach A. Czerny 1904).